

Како је ЦИА „подржавала“ уметност

Изложба „Параполитике: културна слобода и хладни рат“ показује како су бројни водећи уметници и мислиоци постали стратешка мета америчке „офанзиве слободe“ изведене ненасилним путем

ИЗЛОЖБА

Специјално за „Полишику“ из Берлина

Иако је већ 1967. године јавно објављено да је током хладног рата америчка влада издвајала огромне ресурсе за тајни програм културне пропаганде, већи део архиве докумената који то и детаљно доказују није био доступан до почетка овог века. У тренутку када смо сведочи поновног оживљавања медијске хладноратовске реторике, берлинска *Кућа свецких култура* одважила се да угости пројекат под називом „Параполитике: културна слобода и хладни рат“ (3. 11. 2017 – 8. 1. 2018) који обухвата велику изложбу, међународну конференцију, као и серију предавања, филмских пројекција и концерата. Као су то и сами организатори пројекта напоменули, иако су компромитиране чињенице о овом скандалу већ одавно познате, изненађује одсуство икакве расправе или коментара од стране водећих музеја и културних институција. Међународни тим који чине Анселм Франке, Нида Гус, Паз Гевара и Антонија Мајача посветио се нимало лакој послу утврђивања чињеница о последицама које је америчко пропагандно деловање имало на модерну уметност.

Укратко, главна премиса овог програма била је да пре свега промовише становиште да он уопште не постоји. Под велом тајне, њиме је директно управљала Централна обавештајна агенција (ЦИА) преко новостворене организације назване Конгрес за културну слободу (ШЦФ), са агентом Мајклом Цоселсоном на

челу од 1950. до 1967. године, када је изненада био разоткривен. Током свог врхуња, ШЦФ је управљао из главне канцеларије у Паризу испоставама у 35 земаља, запошљавао је на десетине службеника, излавао преко двадесет часописа широм света, организовао изложбе, управљао својом новинском и филмском агенцијом, додељивао награде уметницима и музичарима. Његова основна мисија била је да одврати интелигенцију западне Европе од постојеће фасцинације марксизмом и комунизмом и окрене је много прихvatљивијем „америчком начину живота“. Аутори изложбе до сада нису успели да утврде да ли је ико од учесника знао ко се крије иза позамашних сума новца подршке. Након разоткривања (1967) уследио је велики шок који је неке од уметника потпуно поразило.

Тајни програми

Када је реч о модерној уметности, највећи проблем представља чињеница да су одређене уметничке тенденције и стилови (пре свега апстрактни експресионизам) буквално „отети“ из поља уметности и инструментализовани од стране америчке пропагандне машинерије под изговором промоције уметничких слобода и демократије. Како је познато, једна од тековина нацизма било је потпуно дискредитовање модерне уметности као дегенеративне, што је за последицу имало буквално одстрањивање, поред самих радова, и уметника који нису глорификовали немачку нацију и њену самопрокламовану супериорност. Након пораза нацизма, ролла се потребно за исправљањем токова историје уметности, но, као што видимо, ни овај процес није био ни невин ни без идеолошке потке како се то до сада представљало. Бројни водећи уметници и мислиоци постали су стратешка мета америчке „офанзиве слободe“ изведене ненасилним путем.

Сама изложба бежи од симплификације позиција коју је контекст хладног рата наметнуо, тј. бинарне поделе света у којој је непријатељ свако ко мисли и дела другачије. Као четири фигуре у телевизијској драми *Квадрат 1 + 2* (1981) Семјуела Бекета у којој се четири плесача обучавају у примарне боје крећу укруг пратећи линије квадрата, изложба радије отвара и компли-

кује многа питања уместо да сервира већ готове одговоре.

Подељена у три целине, изложба започиње представљањем архивских докумената и извора којима су се аутори изложбе користили. У холу ове импозантне грађевине, која је заправо била „поклон“ америчке владе Западној Немачкој те је тиме и сама била део хладноратовске стратегије, налазе се бројни часописи које је Конгрес за културну слободу покренуо и излавао, као и ретко доступни шематски прикази токова новца који је ЦИА путем бројних „независних“ фондова пласирала широм света. Њена рука осетила се не само на пољу уметности већ и у водећим научним и истраживачким институцијама, престижним универзитетима, медијским кућама, синдикатима итд. На први поглед, представљени часописи изгледају сасвим у реду – промовишући рад угледних писаца и мислала леве провинујенције, но ствари се компликују када се неко запита због чега ни у једном од њих не постоји критика нпр. рата у Вијетнаму, јужноамеричких пучева или неких других недемократских активности америчке спољне политике.

Кроз богатство различитих форми којима се савремена уметност користи, посетиоцима ће заистигну остати у сећању инсценирања борбе у телевизијском снимку „Туче двојице лекача“ (1958) руске Мојејеве играчке трупе, у којем од једног плесача настају двојица, чврсто зарљена у борби једног против другог. Рад Лене Берг, „Човек у позadini“ (2006) директно доноси глас Дајане Цоселсон, супруге директора ШЦФ-а, као активне саучеснице у двоструком животу који су њих двоје водили, док у позadini гледамо кратак породични филм са једног од њихових „задатака“ на медитеранским плажмама и хотелима, у друштву водећих европских писаца и интелектуалаца. Како сазнајемо, и они сами били су изненађени одлуком својих послодавца да јавно признају постојање тајног културног програма, након чега су обоје остали потпуно сами и без посла, што је даље проузроковало дубоку кризу и скору смрт њеног супруга. На овај рад директно се надовезује и серија писама и прегха Дага Ашфорда „Сва моја љубав“ (2017) које је он размењивао са својом мај-

ком након сазнања да је његов отац, признати научник и академик, заправо радио и као обавештајни агент ЦИА. Према њеном сведочењу, раних послератних година многи млади људи осећали су понос због овог ангажмана од стране државе, и то на послу који им је дозвољавао да америчку слободу и демократију шире светом, све док неколико година касније репутација и агенција и америчке владе није постала тешко компромитована.

Представљени часописи изгледају сасвим у реду – промовишући рад угледних писаца и мислала леве провинујенције, но ствари се компликују када се неко запита због чега ни у једном од њих не постоји критика нпр. рата у Вијетнаму

Изложба представља и мање познате радове европских уметника који су директно партиципирани у преузимању и превођењу модернизма у локалне културне колове, као што су импресиона индијска електронска музичка сцена шездесетих, психоделични романи нигеријског писца Амоса Тутуоле, нова интерпретација античке драме у филму Бранвена Окпако *Међујино пророкастава* (2014), или преспитивање медијског тоталитаризма и конзумеризма у раду Нам Цун Паика *Добро јутро, истојојне Орел* (1984). Посетиоци такође могу погледати реинсценирању активности обавештајних службеника у филму Чијајев Шлуа *Ручевице обавештајног бироа* (2015).

Из представе „Манделштам“ Фото Иван Никуљца

Роман Григоревич Витјук, народни уметник Руске Федерације, народни уметник Украјине, заслужни радник у култури Руске Федерације, професор Руске академије позоришне уметности, оснивач и уметнички директор Позоришта Романа, наставља традиције Александра Јаковљевича Таирова, у својим представама, бави се озбиљним филозофским проблемима и нуди публици нови, неочекивани и изненађујући поглед на природу људских односа. Представе откривају невероватни колаж разних боја, преплитања реалности и маште, сна и јаве.

„Како поставити представу? Како написати стихове? Мислим да у свима њима постоји невероватни ритам, рима и несбеска величина“, каже аутор.

Позоришна публика у Србији га памти по представи *Саломеја* из 1997. године, која је одиграна у Југословенском драмском позоришту,

О песнику и власти

Представа „Манделштам“ је ода свим трагично погинулим и погубљеним уметницима који су пружали отпор диктаторској Русији

ПОЗОРИШТЕ

Специјално из Москве за Полишику

као и по предсвадану жирију Битефа за живота велике Мире Траиловић.

Данас Роман Григоревич Витјук, осамдесетједногодишњи тинејџер, како за себе каже, црта живот раскошним бојама. Представа *Манделштам*, по истоименој драми америчког драматурга Дона Нигра, противречно и интересантној фигури, доживела је премијеру 28. новембра у Москви. Хероји његових прича су гроталске руске историје – Пушкин, Пастернак, Достојевски, Цветајева, Толстој, Гогољ, Чехов.

Драма *Манделштам* је представа судбине Осима Манделштама, песника, заснована на документарним чињеницама из његовог живота и судског процеса који је вођен против њега. У позоришном свету, на ту трагичну биографију осим Романа Витјука, нико није обраћао пажњу. Осмишљено је многозначну и вишеслојну представу о судбини великог песника, о вечитом конфликту уметника и власти.

У представи учествују глумци Позоришта Романа Витјука – Игор Неведров, Лудмила Погорелова, Александар Дзуба, Екатерина Карпунина, Прохор Третјаков.

Уколико је херој представе Творац, то је онда увек Творац представљен влашћу, а никада Творац који иде у заједничкој колони. Осип Манделштам, трагична фигура, неспособна за компромис са влашћу, са Стаљином, пролази тежак пут до најсветлије фигуре тога доба. Извесно „Чистиште“ којим је поплочан његов пут, спрема за „Рај“ његово ионако светло биће. Стаљин и Осип као Јин и Јанг, као две стране исте медаље, воде дијалог о суштини и принципима живота, један, везан за небо, други поклоник силе и репресије. Верујући да заиста ако нема човека нема ни проблема, Стаљин наклапа на летећу душу песника која га покорава полетом и бесстесним битицањем. У таквој врсти конфликта свака репресија је немогућа. Осип постаје слика Исуса Христа, док Игор Неведров у истоименој улози својом духовном прозрочношћу обухвата гледаоца. Представа *Манделштам* је извесна ода свим трагично погинулим и погубљеним уметницима који су пружали отпор диктаторској Русији. У ужем смислу, то је танана прича и филозофска расправа о суштини живота која инспирише сваког гледаоца. Они који познају Романа Григоревича рекли би још прецизније, да је то витјукјовска, истинита, животна прича. Он, као Осип у вечитом лету, космичкој екстази, уметничком, бескомпромисном заносу у једном реалном свету власти, политике и разних режима. Његов дијалог са Богом прати целу причу представе, а велика слика Исуса Христа на сцени показује нам да после свих промена један једини остаје и наставља да говори у наше име и када нас више не буде било.

Ово је јединствена прича о суштини живота Романа Витјука.

По сценском језику и стилу, Роман Витјук остаје веран себи. Као велики реформатор и представник савременог театра и сценског изражавања, као бунтовник и војник нових форми још од осамдесетих година прошлога века, као неко ко је отворио пут младим савременим ствароцима, оправдава и овога пута појзицију неприкосновеног лидера који иде увек испред свој времена.

Као један од споменика културе у коме је смештено ово позориште, зграда конструктивизма К. С. Мељникова даје додатно мистичку и креативну ноту овом месту.

Данијела Петковић

